

foto Aaldrik Pot

SPREEKBEURTINFORMATIE OVER DASSEN

De das

De das (*Meles Meles* in het Latijn) behoort tot de familie van de marters (*Mustelidae* in het Latijn) en is in Nederland de grootste van deze familie. Andere marters in Nederland zijn de otter, de steenmarter, de boommarter, de bunzing, de hermelijn en de wezel. Fret en nerts zijn ook marters, maar deze soorten zijn niet inheems. Inheems betekent dat een dier of plant van nature hier voorkomt. Niet inheemse dieren of planten zijn vanuit andere landen door menselijke invloed in ons land terecht gekomen. Marters zijn roofdieren en de das is het grootste inheemse landroofdier in Nederland, al is het geen goede jager. Een mannetje wordt beer genoemd en een vrouwtje een zeug.

Uiterlijk

Een volwassen das is gemiddeld zo'n 70 centimeter kop-romp (dus zonder staart gemeten), maar kleinere en grotere exemplaren (65-80 cm) komen ook voor. Een das weegt gemiddeld 12 kilo (6-17 kilo).

De lengte van de staart varieert van 12 tot 19 cm. Het vrouwtje heeft een mooie pluimstaart (waar de jongen achteraan lopen), de staart van het mannetje lijkt meer op een worstje.

Je kan een das eigenlijk niet met andere diersoorten verwarren. Vooral de kop is heel herkenbaar. Die is overwegend wit met een lange snuit, waar zwarte banen overheen lopen. Die banen lopen vanaf de neus via de oren en de ogen tot in de nek. De oren hebben witte pluimpjes. De keel is donkergrijs tot zwart.

Bij de neus zijn de haren heel kort en verder naar achteren worden ze steeds langer. Vanaf de nek en op de rug heeft een das een donzige ondervacht (lekker warm) met gekruld haar dat gelig van kleur is. Daaroverheen heeft de das een stugge vacht met dekharen. Een dekhaar is lichtgekleurd bij het lijf, halverwege donker van kleur en het puntje is weer wit. Hierdoor ziet de das er grijs uit. Op zijn buik en poten is de vacht dunner en donkerder van kleur. Op zijn buik zie je de huid er doorheen.

De poten zijn kort en sterk. Er zitten stevige nagels aan, die niet ingetrokken kunnen worden.

foto Richard Witte

Zintuigen

Een das heeft kleine oogjes en ziet niet erg goed, zeker niet in het donker. Zijn gehoor is een stuk beter, al kan hij zijn oorschelpen niet richten, zoals veel dieren wel kunnen. Het best ontwikkelde zintuig van een das is zijn reuk. Om te "zien" of de omgeving veilig is, om de weg te vinden of om zijn eten te zoeken gebruikt de das dan ook vooral zijn neus. Dassen markeren ook hun territorium en de paden waarover ze lopen (wissels) met geuren. Ze hebben in hun hoofd een soort plattegrond van geuren. Jonge dasjes hebben dat nog niet en blijven dan ook angstvallig dicht bij moeder.

Geluid

Dassen zijn wel luidruchtig, maar het zijn geen herrieschoppers als het om hun eigen geluiden gaat. Toch gebruiken ze veel geluiden, vooral om met elkaar te communiceren. Grommen, blaffen, snuiven, piepen... het zijn maar een paar voorbeelden van het uitgebreide vocale repertoire van de das. Zo kunnen ze elkaar beter vinden in het donker en gemakkelijker elkaars stemming peilen.

De burcht

Dassen leven grotendeels onder de grond in een zelfgemaakt bouwwerk met veel gangen en kamers. Dit bouwwerk wordt burcht genoemd. Andere namen voor de burcht zijn bouw, eerd of wrang.

De plek om de burcht te maken wordt zorgvuldig gekozen. Belangrijk zijn dingen als het voedselaanbod, beschutting, rust en de aanwezigheid van water en nestmateriaal. Het liefst graaft de das in een steile helling, zodat de grond gemakkelijk afgevoerd kan worden, en bij voorkeur op een plek met droge, losse grond. Daarin is graven gemakkelijk en loopt teveel water snel weg.

Als de locatie geschikt is kan de burcht honderden generaties dassen mee gaan en steeds verder uitgebreid worden. Er ontstaat dan in de loop van de jaren een enorm ondergronds netwerk met gangen, rotondes, kamers verdeeld over meerdere verdiepingen en luchtschachten. Luchtschachten zijn belangrijk voor de juiste atmosfeer en de aanvoer van geuren van de buitenwereld.

De das heeft sterke gespierde voorpoten met lange stevige nagels, waarmee het graven hem goed af gaat. Met de stevige achterpoten duwt hij het losgegraven materiaal naar buiten. De stortbergen die voor de ingang van een hol liggen zijn vaak enorm. Meestal maakt de das er een soort van afvoergeul in zodat regenwater de helling af stroomt en niet met puin en al het hol in loopt.

De omvang van burchten verschilt nogal. Er zijn burchten met maar twee of drie hopen en burchten met wel honderd of meer hopen. Vaak zijn de grotere burchten ook de oudste, maar soms kan een burcht ook in een paar jaar tijd enorm groeien of juist helemaal niet groeien.

Dassen zijn erg gehecht aan hun woonplaats en onderhouden deze dan ook goed. De bodem wordt bedekt met nestmateriaal als gras, mos en bladeren. Dit "beddengoed" wordt regelmatig gelucht of ververst. Ingestorte pijpen of hopen worden jaarlijks hersteld. Dassen leggen zelf geen voedselvoorraad aan en hun ontlasting doen ze buiten het hol. Als het aan de das ligt is het binnen schoon en fris.

Soms is de burcht echter zo groot dat dassen maar een gedeelte ook werkelijk bewonen, en van deze gedeeltelijke leegstand maken andere holbewoners als vossen, konijnen, marters en muizen vaak dankbaar gebruik. Nou ja, dankbaar....vooral vossen zijn echte sloddervossen en geven de dassen vaak stank voor dank. Ze poepen en plassen in de burcht en slepen prooiresten mee naar binnen, die daar dan liggen weg te rotten. Eens per jaar houden de dassen grote schoonmaak. De ongewenste troep die medebewoners achtergelaten hebben wordt dan naar buiten gebracht, zodat de burcht weer fris is. Maar als het om een kleine dassenburcht gaat vinden dassen hun medebewoners vaak zo lastig dat ze er soms maar voor kiezen om te verkassen naar een bijburcht. Bijburchten zijn kleinere burchten die in de omgeving van de hoofdburcht liggen. Meestal worden bijburchten tijdelijk gebruikt, bijvoorbeeld als de voedselsituatie daar beter is (zoals wanneer het mais rijp is), of door een mannetje dat door een vrouwtje verjaagd is als de jongen geboren zijn.

Daarnaast zijn er nog vluchtpijpen. De naam zegt het al: dit zijn kleine hopen die verspreid liggen over het territorium en waar dassen in kunnen schuilen als er gevaar dreigt.

Naast de aanwezigheid van hopen en stortbergen zijn dassenburchten aan de buitenkant ook vaak herkenbaar aan een paar bomen die er in de buurt staan. Dassen gebruiken vaak een boom als krabboom om hun nagels aan te slijpen. Als er jongen op de burcht zijn is er ook een speelboom, waar de jonge dasjes rond spelen en die dan ook herkenbaar is doordat de grond er rond omheen is weggeveegd.

foto Bernadette van Noort

Leefwijze en voedsel

De das komt pas uit zijn burcht tevoorschijn als het bijna donker is. Hij ziet niet veel, maar ruikt des te beter. De wereld van de das bestaat dus vooral uit geuren. De burcht is dan ook voorzien van ventilatiekokers die behalve voor frisse lucht ook zorgen voor de aanvoer van geuren van buiten. Zo weet de das al lang voor hij naar buiten gaat of er buiten gevaar dreigt.

De das kan zo kiezen welke uitgang van zijn hol het veiligst lijkt. Als hij geen onraad ruikt hobbelt hij naar een uitgang van het hol. Daar snuift hij eerst nog eens goed, voordat hij zich naar buiten waagt. Eenmaal buiten op de stortberg is hij nog steeds voorzichtig. Hij inspecteert de omgeving door zijn kop heen en weer te bewegen om zoveel mogelijk geuren op te vangen. Maar ook geluiden en silhouetten die er eerst niet waren merkt hij op. Als er iets is wat de das niet vertrouwt weet hij niet hoe snel hij weer binnen moet komen. Als de omgeving veilig lijkt dan verliest de das snel zijn voorzichtigheid.

Dan gaat hij zich eerst eens rustig krabben en bijten om zich te ontdoen van zand en parasieten als vlooiën, teken en mijten.

Daarna gaat de das op stap, op zoek naar voedsel. Daarvoor sukkel hij over zijn netwerk aan paden waar hij de weg voornamelijk vindt met zijn neus.

De das is net als andere marterachtigen een roofdier met sterke kaken en stevige klauwen, maar hij is een slechte jager. De das is niet zo snel en tijdens het foerageren (eten zoeken) is hij ook zo luidruchtig dat de meeste levende prooien al lang weg zijn voor de das er is, dus blijven er alleen de hapjes over die voor het oprapen liggen. Regenwormen zijn daar het belangrijkste onderdeel van. Daarnaast eet een das ook dingen als insecten(larven), slakken, amfibieën, kleine zoogdieren of kadavers (dode dieren), bessen, valfruit, eikels en maïs. De das is dus een alleseter en wat hij eet wisselt per plaats en per seizoen. Het zijn vooral kleine hapjes die hij eet, dus het duurt wel een paar uur voor een das genoeg gegeten heeft. In het najaar probeert de das zoveel te eten dat hij ook nog een vetreserve op kan bouwen. Daar kan hij dan op teren als er in de winter weinig te eten te vinden is.

Territorium en leefgebied

Dassen leven in familiegroepen. Meestal bestaat de familie uit vader, moeder, een nest jongen en een paar jaarlingen (jongen van vorig jaar). Naarmate er meer voedsel in het gebied te vinden is, kan de familie groter worden. Met meerdere dassen in een familie is het ook gemakkelijker om de grenzen van het territorium te bewaken. De dassen binnen een familie herkennen elkaar aan hun geur. Ze verzorgen elkaars vacht en bestempelen elkaar ook met musk (een geurstof). De musk van ieder dier ruikt anders, en de mengelmoes zorgt voor een speciale familiegeur. Een das van een andere familie wordt onmiddellijk aan zijn geur ontmaskerd als indringer en weggejaagd. Een das die bijvoorbeeld in de dassenopvang is geweest wordt al snel niet meer herkend aan zijn geur en ook weggejaagd.

Een das markeert zijn wissels en territorium ook met deze geur. Deze geurstof produceert de das voornamelijk met een geurklier onder zijn staart.

Tijdens zijn struintochten laat de das overal, zowel bewust als onbewust, zijn geursporen achter. Vanuit de dassenburcht lopen de wissels in alle windrichtingen kriskras door het territorium. Vaak zijn deze wissels zo veelvuldig belopen dat ze ook duidelijk zichtbaar zijn. Waar de paden een afrastering kruisen zijn vaak dassenharen in het prikkeldraad te vinden. Maar ook als de paden jaren niet gebruikt zijn is de geur nog zo sterk aanwezig dat een das het geurennetwerk weer op kan pakken en oude burchten en wissels weer in gebruik genomen worden.

Zijn ontlasting doet de das in zelf gegraven putjes die latrines genoemd worden. Deze latrines graaft de das vooral als afbakening aan de rand van zijn territorium. Het leefgebied van de das is bij voorkeur een glooiend terrein waarin bosjes afgewisseld worden met akkers, kortbegraste weilanden, boomgaarden, heggen en houtwallen en poelen, waar de das op zijn gemakje zijn kostje bij elkaar kan scharrelen. Dan is het territorium ook niet zo groot. In de praktijk moet hij helaas meestal met een minder gunstig gebied genoegen nemen. Hoe ongunstiger het landschap, des te groter moet het territorium zijn wil een dassenfamilie genoeg voedsel kunnen vinden.

foto Chris Achterberg

Voortplanting

De paartijd van dassen strekt zich uit over een aantal maanden. De meeste paringen vinden plaats in het vroege voorjaar, net na de geboorte van de jongen. Maar er wordt ook gepaard in andere maanden, met name in de zomer. Dassens hebben een vertraagde innesteling. Dat betekent dat de zwangerschap na de paring nog even uitgesteld wordt. De bevruchte eicel deelt zich een paar keer, daarna stopt de ontwikkeling. Dit heet dan een blastocyst. De blastocysten nestelen zich niet in de baarmoederwand, maar blijven een aantal maanden zweven in de baarmoeder. Als het vrouwtje in de winter haar vetreserves aan moet spreken nestelen de blastocysten zich wel in de baarmoederwand en gaan de embryo's zich ontwikkelen. Zes tot acht weken later worden de jongen geboren. Dat is meestal in februari.

In de regel krijgt alleen het dominante vrouwtje een nest met jongen, maar als er genoeg voedsel te vinden is kan soms een tweede vrouwtje in een burcht een nest met jongen krijgen.

Moeder das heeft een kamer in de burcht ingericht met veel zacht en droog nestmateriaal. Daar worden dan meestal twee of drie (hooguit vijf) jonge dasjes geboren. Jonge dasjes zijn maar tien tot twaalf centimeter groot en hebben een zacht wit vachtje. Hun ontlasting doen ze nog binnen, dus moeder das is druk met het aanslepen van schoon nestmateriaal.

Na ongeveer een maand gaan de oogjes open. Dan is ook het vachtje een herkenbaar dassenvachtje geworden. Als ze een week of vijf oud zijn beginnen de dasjes de burcht te verkennen en met acht weken mogen ze voor het eerst met moeder mee naar buiten. Voorzichtig verkennen ze de omgeving van het hol, maar als ze iets onbekends tegenkomen gaan ze snel terug naar het veilige hol. Ze beginnen nu ook vast voedsel te eten en doen hun ontlasting buiten. Naast het vaste voedsel worden ze ook nog een paar weken gezoogd. Na een maand of drie kunnen de dasjes goed klauteren en ravotten en beginnen ze zelf te scharrelen op zoek naar iets eetbaars.

Warm en droog weer zijn ongunstig voor de ontwikkeling van jonge dasjes, omdat de regenwormen die ze graag eten dan diep onder de grond blijven. Dan moet moeder langer blijven zogen. Maar als het goed gaat zijn ze met een maand of vijf (hoog zomer) zover dat ze op eigen houtje op pad kunnen. Tegen de herfst zijn de jonge dassen bijna zelfstandig. Als de voedselsituatie het toelaat zijn blijven de jongen nog overwinteren in de burcht bij hun ouders, maar als er weinig te eten is moeten ze al in de herfst een eigen plekje zoeken.

Als alles mee zit kunnen dassen wel 20 jaar oud worden. Maar voor het zover is moet een das veel gevaren trotseren.

foto Aaldrik Pot

Bedreiging en bescherming

Dassen zijn cultuurvolgers, dat betekent dat ze in door mensen gemaakt landschap beter gedijen dan in grote bossen en heidevelden. Nou ja, dat wil zeggen: in het kleinschalige landschap zoals dat vroeger door boeren gemaakt werd. In de uitgeruimde velden of het volgebouwde landschap van tegenwoordig heeft de das het moeilijk. De das is er goed in zich aan te passen aan veranderende omstandigheden, maar de laatste jaren gaan de veranderingen zo hard dat de das het niet meer bij kan houden.

Daarnaast waarderen mensen de aanwezigheid van de das niet altijd en is de das veelvuldig bejaagd en gedood. De dassenvervolging groeide begin vorige eeuw uit tot een waar volksvermaak, vooral in Limburg. Dassen werden gevangen met behulp van honden en tangen, en vervolgens werden er gevechten georganiseerd tussen de das en de honden. Omdat de das een sterk dier is werd hij van tevoren al flink toegetakeld om de honden nog een kans te geven. Ook andere delen van het land werden met behulp van strikken en klemmen "bevrijd" van de das. In de laatste honderd jaar is het dassenbestand dan ook drastisch achteruit gegaan.

Pas sinds de laatste tientallen jaren is er een omslag en wordt de das ook weer beschermd.

Toch heeft de das het niet gemakkelijker gekregen. Ons land wordt steeds drukker bevolkt en het wordt voor de das steeds moeilijker om een goed territorium te vinden. Steeds vaker worden heggen en houtwallen verwijderd om de landbouw efficiënter te maken, worden territoria doorsneden door wegen en wordt het leefgebied steeds kleiner door oprukkende bebouwing. Vooral het verkeer zorgt voor veel slachtoffers onder dassen. Gelukkig worden er wel steeds meer dassentunnels en ecodeucten (speciale brug over een drukke weg, waar dieren overheen kunnen lopen) aangelegd onder en over snelwegen. Hierdoor kunnen dassen en andere dieren veilig de overkant van een drukke weg bereiken.

foto Maaike Plomp

Verspreiding

De Europese das komt samen met de verwante soorten de Aziatische das en de Japanse das voor in het grootste deel van Eurazië (Europa en Azië vormen samen een continent dat Eurazië genoemd wordt), met uitzondering van het koude noorden en het warme zuiden.

De das komt voornamelijk voor in glooiend landschap van bossen afgewisseld met weilanden.

In Nederland is de das waarschijnlijk na de laatste ijstijd binnen getrokken. Vooral de heuvelachtige gebieden, zoals de heuvels van Zuid-Limburg, de stuwwallen (ontstaan in de ijstijd), rivier- en stuifduinen en beekdalen zijn in trek. In grote lijnen betekent dat dat de das vooral in het oosten van het land voorkomt, en dan vooral in kleinschalig, door mensen gemaakt landschap.

Sporen

Hoe de uitwerpselen van een das eruit zien hangt er vanaf van wat hij gegeten heeft. Wel zijn de uitwerpselen meestal goed herkenbaar aan het putje waar de das ze in deponeert. Deze putjes worden latrines genoemd en liggen vooral aan de rand van een territorium.

Dassen laten ook vaak vraatsporen achter, zoals half afgepelde en afgekloven maiskolven, omgedraaide koeievlaaien of graafplekken (op zoek naar insecten) of resten van wespen of bijennesten.

De loopsporen van de das zijn goed herkenbaar. De voetafdruk lijkt niet echt op die van andere dieren en ook het loopspoor is anders dan dat van andere marters. De meeste marters lopen in galopsprong, de das in een sukkeldrafje.

foto Bernadette van Noort

De wissels die dassen als hun vaste looproute gebruiken zijn meestal goed belopen en duidelijk herkenbaar. Waar een wissel een hek kruist hangen vaak dassenharen in het prikkeldraad.

foto Maaïke Plomp

Tot slot is de dassenburcht meestal goed herkenbaar. Dassen hebben een speciale manier van graven. Een vos gooit het zand recht naar voren, een das gooit het zand meer opzij en maakt vaak een afvoergeultje. In de buurt van de burcht ligt vaak gemorst nestmateriaal. Vlakbij de burcht staat meestal ook een krabboom waar dassen hun nagels aan scherpen, en soms een speelboom waar jonge dasjes spelen.

De sporen van een das zijn goed waarneembaar. maar om een das in levende lijve tegen te komen moet je echt 's avonds laat op stap en dan nog moet je meestal veel geduld en geluk hebben.

Gebruiksvoorwaarden

Gebruik van plaatjes en teksten in dit document zijn bedoeld voor werkstukken of spreekbeurten op school of voor intern gebruik bij hobbyclubs. De (gedeeltelijke) inhoud van dit pdf bestand mag hiervoor gebruikt worden zolang het niet verder verspreid of openbaar wordt gemaakt.

Vernoem altijd de bron bij plaatjes en teksten zoals deze in dit bestand zijn vermeld. Indien dit niet duidelijk is vernoem dan als bron: www.zoogdiervereniging.nl
De zoogdiervereniging verleent geen enkele rechten over inhoud van links naar externe websites in dit document.

De teksten, tekeningen, bewegende beelden, foto, animatie, geluidsopnamen of elk ander audio- en/of visueel object uit dit pdf bestand mogen niet worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm, fotokopie, plaatsing op websites of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs/makers. Neem voor vragen rondom copyright contact op met de webmaster van de Zoogdiervereniging: website@zoogdiervereniging.nl